

名詞の格変化

一 母音語幹の名詞

1 . a-語幹 (*m.*, *n.*)

	<i>sg.</i>		<i>du.</i>		<i>pl.</i>	
	<i>m.</i>	<i>n.</i>	<i>m.</i>	<i>n.</i>	<i>m.</i>	<i>n.</i>
N.	-aḥ	-am	-au	-e	-āḥ	-āni
Ac.	-am	-am	-au	-e	-ān	-āni
I.		-ena		-ābhyām		-aiḥ
D.		-āya		-ābhyām		-ebhyaḥ
Ab.		-āt		-ābhyām		-ebhyaḥ
G.		-asya		-ayoḥ		-ānām
L.		-e		-ayoḥ		-eṣu
V.		-a		=N.		=N.

2 . ā-語幹 (*f.*)

	<i>sg.</i>	<i>du.</i>	<i>pl.</i>
	<i>f.</i>	<i>f.</i>	<i>f.</i>
N.	-ā	-e	-āḥ
Ac.	-ām	-e	-āḥ
I.	-ayā	-ābhyām	-ābhiḥ
D.	-āyai	-ābhyām	-ābhyaḥ
Ab.	-āyāḥ	-ābhyām	-ābhyaḥ
G.	-āyāḥ	-ayoḥ	-ānām
L.	-āyām	-ayoḥ	-āsu
V.	-e	=N.	=N.

* D. -ai, Ab, G. -āḥ, L. -ām を女性語尾という。

3 . i-語幹 (*m., n., f.*)

	<i>sg.</i>			<i>du.</i>		<i>pl.</i>		
	<i>m.</i>	<i>f.</i>	<i>n.</i>	<i>m.,f.</i>	<i>n.</i>	<i>m.</i>	<i>f.</i>	<i>n.</i>
N.	-iḥ		-i	-ī	-inī	-ayah		-īni
Ac.	-im		-i	-ī	-inī	-īn	-īḥ	-īni
I.	-inā	-yā	-inā	-ibhyām		-ibhiḥ		
D.	-aye*		-ine	-ibhyām		-ibhyaḥ		
Ab.	-eḥ*		-inaḥ	-ibhyām		-ibhyaḥ		
G.	-eḥ*		-inaḥ	-yoḥ	-inoḥ	-īnām		
L.	-au*		-ini	-yoḥ	-inoḥ	-iṣu		
V.	-e		-i/-e	=N.		=N.		

* *f.* では任意に女性語尾が用いられる。

4 . u-語幹 (*m., n., f.*)

	<i>sg.</i>			<i>du.</i>		<i>pl.</i>		
	<i>m.</i>	<i>f.</i>	<i>n.</i>	<i>m.,f.</i>	<i>n.</i>	<i>m.</i>	<i>f.</i>	<i>n.</i>
N.	-uḥ		-u	-ū	-unī	-avaḥ		-ūni
Ac.	-um		-u	-ū	-unī	-ūn	-ūḥ	-ūni
I.	-unā	-vā	-unā	-ubhyām		-ubhiḥ		
D.	-ave*		-une	-ubhyām		-ubhyaḥ		
Ab.	-oḥ*		-unaḥ	-ubhyām		-ubhyaḥ		
G.	-oḥ*		-unaḥ	-voḥ	-unoḥ	-ūnām		
L.	-au*		-uni	-voḥ	-unoḥ	-uṣu		
V.	-o		-u/-o	=N.		=N.		

* *f.* では任意に女性語尾が用いられる。

5 . ī-語幹 , ū-語幹 (f.)

単音節語幹

	<i>sg.</i> <i>f.</i>	<i>du.</i> <i>f.</i>	<i>pl.</i> <i>f.</i>
N.	-īḥ	-iyau	-iyah
Ac.	-iyam	-iyau	-iyah
I.	-iyā	-ībhyām	-ībhiḥ
D.	-iye*	-ībhyām	-ībhyah
Ab.	-iyah*	-ībhyām	-ībhyah
G.	-iyah*	-iyoh	-iyām/-īnām
L.	-iyi*	-iyoh	-īṣu
V.	=N.	=N.	=N.

ū-語幹では ī ū , iy uv
* 任意に女性語尾が用いられる。

多音節語幹

	<i>sg.</i> <i>f.</i>	<i>du.</i> <i>f.</i>	<i>pl.</i> <i>f.</i>
N.	-ī*	-yau	-yah
Ac.	-īm	-yau	-īḥ
I.	-yā	-ībhyām	-ībhiḥ
D.	-yai	-ībhyām	-ībhyah
Ab.	-yāḥ	-ībhyām	-ībhyah
G.	-yāḥ	-yoh	-īnām
L.	-yām	-yoh	-īṣu
V.	-i	=N.	=N.

ū-語幹では ī ū , y v , i u
* ū-語幹では -ūḥ

6 . ṛ-語幹 , ṭṛ-語幹

ṭṛ-語幹 動作者名詞 (*m., n.; f. -rī*)

	<i>sg.</i>		<i>du.</i>		<i>pl.</i>	
	<i>m.</i>	<i>n.</i>	<i>m.</i>	<i>n.</i>	<i>m.</i>	<i>n.</i>
N.	-tā	-ṭṛ	-tārau	-ṭṛnī	-tāraḥ	-ṭṛni
Ac.	-tāram	-ṭṛ	-tārau	-ṭṛnī	-ṭṛn	-ṭṛni
I.	-trā	-ṭṛnā*	-ṭṛbhyām		-ṭṛbhiḥ	
D.	-tre	-ṭṛne*	-ṭṛbhyām		-ṭṛbhyaḥ	
Ab.	-tuḥ	-ṭṛnaḥ*	-ṭṛbhyām		-ṭṛbhyaḥ	
G.	-tuḥ	-ṭṛnaḥ*	-troḥ	-ṭṛnoḥ*	-ṭṛnām	
L.	-tari	-ṭṛni*	-troḥ	-ṭṛnoḥ*	-ṭṛṣu	
V.	-taḥ**	-ṭṛ*	=N.		=N.	

* *m.* の形を用いてもよい。

** もとの形は -tar

(t)ṛ-語幹 親族名詞 (*m., f.*)

	<i>sg.</i>	<i>du.</i>	<i>pl.</i>
	<i>m., f.</i>	<i>m., f.</i>	<i>m. f.</i>
N.	-tā	-tarau	-taraḥ
Ac.	-taram	-tarau	-ṭṛn -taraḥ
I.	-trā	-ṭṛbhyām	-ṭṛbhiḥ
D.	-tre	-ṭṛbhyām	-ṭṛbhyaḥ
Ab.	-tuḥ	-ṭṛbhyām	-ṭṛbhyaḥ
G.	-tuḥ	-troḥ	-ṭṛnām
L.	-tari	-troḥ	-ṭṛṣu
V.	-taḥ*	=N.	=N.

* もとの形は -tar

二 子音語幹の名詞

1. 1 語幹の名詞 全変化を通じて語幹に変動がない

一般 (sarva-śak a. ‘全能の’)

	sg.		du.		pl.	
	m.,f.	n.	m.,f.	n.	m.,f.	n.
N.	-śak	-śak	-śakau	-śakī	-śakaḥ	-śaṅki
Ac.	-śakam	-śak	-śakau	-śakī	-śakaḥ	-śaṅki
I.		-śakā		-śagbhyām		-śagbhiḥ
D.		-śake		-śagbhyām		-śagbhyaḥ
Ab.		-śakaḥ		-śagbhyām		-śagbhyaḥ
G.		-śakaḥ		-śakoḥ		-śakām
L.		-śaki		-śakoḥ		-śakṣu
V.		-śak		=N.		=N.

注1 n. では、N., Ac. pl. において -i の前に鼻音を挿入する。

注2 N. sg. で語尾が脱落する場合の絶対語末は、

歯音 (t, th, d, dh, n) t 例: dharmā-budh a. ‘法を知る’ ~bhut

喉音 (k, kh, g, gh, ṅ) k

唇音 (p, ph, b, bh, m) p 例: kakubh f. ‘方位’ kakup

口蓋音 (c, ch, j, jh) k/ṭ 例: vāc f. ‘言語’ vāk; samrāj m. ‘王’ samrāj

歯擦音・気音 (ś, ṣ, h) k/ṭ 例: diś f. ‘方角’ dik; go-duh a. ‘牛乳を搾る’ ~duk

-in, -min, -vin 語幹 (balin a. ‘力ある’, f. balinī)

	sg.		du.		pl.	
	m.	n.	m.	n.	m.	n.
N.	balī	balī	balināu	balinī	balinaḥ	balīni
Ac.	balinam	balī	balināu	balinī	balinaḥ	balīni
I.		balinā		balī bhyām		balī bhiḥ
D.		baline		balī bhyām		balī bhyaḥ
Ab.		balinaḥ		balī bhyām		balī bhyaḥ
G.		balinaḥ		balinoḥ		balinām
L.		balini		balinoḥ		balī ṣu
V.		balin		=N.		=N.

-as, -is, -us 語幹 (manas n. ‘心’)

	sg.		du.		pl.	
	n.		n.		n.	
N.	manaḥ		manasī		manāṃsi	
Ac.	manaḥ		manasī		manāṃsi	
I.	manasā		manobhyām		manobhiḥ	
D.	manase		manobhyām		manobhyaḥ	
Ab.	manasaḥ		manobhyām		manobhyaḥ	
G.	manasaḥ		manasoḥ		manasām	
L.	manasi		manasoḥ		manaḥ ṣu	
V.	=N.		=N.		=N.	

2. 2 語幹の名詞 強語幹、弱語幹の 2 つの語幹が現れる

-at 語幹 tudat 現在分詞 < √tud ‘打つ’, 強語幹 tudant- (f. tudatī/tudantī*)

	sg.		du.		pl.	
	m.	n.	m.	n.	m.	n.
N.	-an	-at	-antau	-atī	-antaḥ	-anti
Ac.	-antam	-at	-antau	-atī	-ataḥ	-anti
I.	-atā		-adbhyām		-adbhiḥ	
D.	-ate		-adbhyām		-adbhyaḥ	
Ab.	-ataḥ		-adbhyām		-adbhyaḥ	
G.	-ataḥ		-atoḥ		-atām	
L.	-ati		-atoḥ		-atsu	
V.	-an	=N.	=N.		=N.	

* f. (N., Ac. du. n と共通) に現れる特徴形で、4 種に分けられる。

-antī -atī / -antī -atī -atī (n. にのみ強語幹が使われる)

-mat, -vat 語幹 jñānavat a. ‘知識ある’, 強語幹 jñānavant- (f. jñānavatī)

	sg.		du.		pl.	
	m.	n.	m.	n.	m.	n.
N.	-vān	-vat	-vantau	-vatī	-vantaḥ	-vanti
Ac.	-vantam	-vat	-vantau	-vatī	-vataḥ	-vanti
I.	-vatā		-vadbhyām		-vadbhiḥ	
D.	-vate		-vadbhyām		-vadbhyaḥ	
Ab.	-vataḥ		-vadbhyām		-vadbhyaḥ	
G.	-vataḥ		-vatoḥ		-vatām	
L.	-vati		-vatoḥ		-vatsu	
V.	-van	=N.	=N.		=N.	

-yas 語幹 garīyas 比較級 < a. garī ‘重い’, 強語幹 garīyāms- (f. garīyasī)

	sg.		du.		pl.	
	m.	n.	m.	n.	m.	n.
N.	-yān	-yaḥ	-yāmsau	-yasī	-yāmsaḥ	-yāmsi
Ac.	-yāmsam	-yaḥ	-yāmsau	-yasī	-yasaḥ	-yāmsi
I.	-yasā		-yobhyām		-yobhiḥ	
D.	-yase		-yobhyām		-yobhyaḥ	
Ab.	-yasaḥ		-yobhyām		-yobhyaḥ	
G.	-yasaḥ		-yasoḥ		-yasām	
L.	-yasi		-yasoḥ		-yaḥsu	
V.	-yan	=N.	=N.		=N.	

3. 3 語幹の名詞 強語幹、中語幹、弱語幹の3つの語幹が現れる

-an, -man, -van 語幹 rājan *m.* ‘王’, 強 rājān-, 中 rāja(n)-, 弱 rājñ- (*f.* rājñī)

	<i>sg.</i> <i>m.</i>	<i>du.</i> <i>m.</i>	<i>pl.</i> <i>m.</i>
N.	rājā	rājānau	rājānaḥ
Ac.	rājānam	rājānau	rājñāḥ
I.	rājñā	rājabhyām	rājabhiḥ
D.	rājñe	rājabhyām	rājabhyaḥ
Ab.	rājñāḥ	rājabhyām	rājabhyaḥ
G.	rājñāḥ	rājñoh	rājñām
L.	rājñī/rājani	rājñoh	rājasu
V.	rājan	=N.	=N.

-vas 語幹 vidvas 完了分詞 P. <√vid ‘知る’, 強 vidvāms-, 中 vidvat-, 弱 viduṣ- (*f.* viduṣī)

	<i>sg.</i>		<i>du.</i>		<i>pl.</i>	
	<i>m.</i>	<i>n.</i>	<i>m.</i>	<i>n.</i>	<i>m.</i>	<i>n.</i>
N.	-vān	-vat	-vāmsau	-uṣī	-vāmsaḥ	-vāmsi
Ac.	-vāmsam	-vat	-vāmsau	-uṣī	-uṣaḥ	-vāmsi
I.	-uṣā		-vad/bhyām		-vad/bhiḥ	
D.	-uṣe		-vad/bhyām		-vad/bhyaḥ	
Ab.	-uṣaḥ		-vad/bhyām		-vad/bhyaḥ	
G.	-uṣaḥ		-uṣoh		-uṣām	
L.	-uṣī		-uṣoh		-vatsu	
V.	-van	=N.	=N.		=N.	

-ac 語幹 pratyac *a.* ‘西方の’, 強 pratyāñc-, 中 pratyac-, 弱語幹 pratīc- (*f.* pratīcī)

	<i>sg.</i>		<i>du.</i>		<i>pl.</i>	
	<i>m.</i>	<i>n.</i>	<i>m.</i>	<i>n.</i>	<i>m.</i>	<i>n.</i>
N.	-yañ	-yak	-yañcau	-īcī	-yañcaḥ	-yañci
Ac.	-yañcam	-yak	-yañcau	-īcī	-īcaḥ	-yañci
I.	-īcā		-yagbhyām		-yagbhiḥ	
D.	-īce		-yagbhyām		-yagbhyaḥ	
Ab.	-īcaḥ		-yagbhyām		-yagbhyaḥ	
G.	-īcaḥ		-īcoḥ		-īcām	
L.	-īci		-īcoḥ		-yakṣu	
V.	=N.	=N.	=N.		=N.	